

ΘΩΜΑΣ ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ

Βορειοηπειρωτικά γράμματα

Ανώνυμοι χρονογράφοι

**Εκδόσεις 3E - Ελίκρανον
Αθήνα 2013**

Ο Θωμάς Στεργιόπουλος γεννήθηκε στο χωριό Γράβα των Αγίων Σαράντα το 1951.

Σπούδασε Ιατρική στο Πανεπιστήμιο των Τιράνων και από το 1991 διαμένει και εργάζεται στην Ελλάδα ως παθολόγος ιατρός.

Έχει γράψει ποίηση, πεζογραφία και λαογραφικά δοκίμια, ενώ έχει μεταφράσει έργα Αλβανών και Ελλήνων συγγραφέων στα ελληνικά και τα αλβανικά αντίστοιχα.

Στην Ελλάδα εκδόθηκαν
τα βιβλία του:

- Καρδάμυλα, ένα κατάρτι της Ελλάδας, πεζογραφήματα, 1995
- Η άγνωστη Ρωμιοσύνη, λαογραφικά δοκίμια, 1997
- Άνθρωποι στα σύνορα, διηγήματα, 2004
- Κάποιοι τραγουδούν δίπλα μας, ανθολογία αλβανικής δημοτικής ποίησης, 2007
- Ο θάνατος του Κώστα Ταμπάνη, διηγήματα, 2010
- Γραμμένα στο χώμα, ιστορίες, 2012
- Από το 2007, είναι υπεύθυνος της σειράς «Οι Ηπειρώτες» των εκδόσεων Ροές.

ΤΙΜΗΣ ΕΝΕΚΕΝ

Βορειοηπειρωτικά γράμματα

Ανώνυμοι Χρονογράφοι

ΘΩΜΑΣ ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ

Βορειοηπειρωτικά γράμματα

Ανώνυμοι Χρονογράφοι

• ΣΥΛΛΟΓΗ •
ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΠΡΙΩΝΗ
ΔΩΡΕΑ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΛΛΟΓΟ
ΚΑΣΤΑΝΙΑΝΗΣ ΠΩΓΩΝΙΟΥ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ

ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 56236

ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 22/6/2015

ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ. _____

Εκδόσεις 3Ε Ελίκρανον
Αθήνα, Ιανουάριος 2013

ΘΩΜΑΣ ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΣ

«Βορειοηπειρωτικά γράμματα»

210 σσ.(14X20 εκ.)

Αριθμός έκδοσης: 12601

Κωδικός Καταλόγου: 213126

ΕΚΔΟΣΕΙΣ 3Ε - ΕΛΙΚΡΑΝΟΝ

Τζωρτζ 10 – 106 77 Αθήνα

Τηλ: 210 3303 035 - 210 3303185,

Fax: 210 3303 031

Ηλεκτρονική Επεξεργασία: Κώστας Ζαφειράτης

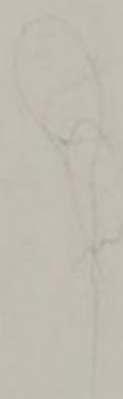
Απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η ολική, μερική ή περιληπτική αναπαραγωγή και μετάδοση έστω και μίας σελίδας του παρόντος βιβλίου, κατά παράφραση ή διασκευή με οποιονδήποτε τρόπο (μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό κ.λ.π.) σύμφωνα με τους Ευρωπαϊκούς Νόμους και τους Διεθνείς Κανονισμούς. Η απαγόρευση αυτή ισχύει και για τις δημόσιες υπηρεσίες, βιβλιοθήκες, οργανισμούς κ.λ.π. Οι παραβάτες διώκονται σε όλον τον κόσμο και τους επιβάλλονται κατάσχεση, αστικές και ποινικές κυρώσεις σύμφωνα με τους Διεθνείς Κανονισμούς, περί εκδόσεων και βιβλίων.

All Rights Reserved

Πρώτη έκδοση: Αθήνα, Ιανουάριος 2013

© Copyright: Εκδόσεις 3Ε - Ελίκρανον
Θωμάς Στεργιοπουλος

ISBN: 978-960-9504-91-1

«Μια μέρα το παρελθόν θα μας αιφνιδιάσει με τη δύναμη της επικαιρότητας. Δεν θα έχει αλλάξει εκείνο, αλλά το μυαλό μας»

Οδυσσέας Ελύτης

ΟΙ ΑΝΩΝΥΜΟΙ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΙ ΤΟΥ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Στις πολύχρονες αναζητήσεις μου στην ιστορία και τον πολιτισμό του Βορειοηπειρωτικού ελληνισμού, αναδιφώντας παλιές δυσεύρετες εφημερίδες και ημερολόγια, εντόπισα μια σειρά από ανώνυμα κείμενα που αφορούν την ιδιαίτερη πατρίδα μου. Μια επιλογή από τα κείμενα αυτά παρουσιάζω στο ανά χειράς βιβλίο.

Τι είναι τα κείμενα αυτά; Ποια η αξία τους για το σημερινό αναγνώστη;

Είναι φωνές που έρχονται από μακριά. Βγαίνουν απ' τον ζόφο της Τουρκοκρατίας, φτάνουν ως τα πρώτα χρόνια της ελεύθερης Ηπείρου και αφορούν το Βόρειο τμήμα της.

Στο μικρό αυτό απάνθισμα ο αναγνώστης θα βρει διάφορα είδη του γραπτού λόγου: ταξιδιωτικές εντυπώσεις, χρονικά, ποιήματα.

Όμως το μεγαλύτερο μέρος του βιβλίου αποτελείται από επιστολές. Με την αμεσότητα και τον εξομολογητικό τους λόγο, συνθέτουν ένα συναρπαστικό ανάγνωσμα για τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας στη Βόρειο Ήπειρο.

Αν και οι συγγραφείς τους για διαφορετικούς λόγους προτίμησαν την ανωνυμία, τα γραπτά δεν στερούνται λογοτεχνικών αξιών.

Πίσω από την ανωνυμία τους υπάρχουν άνθρωποι καλλιεργημένοι, που έχουν το χάρισμα του λόγου και οξύμνη παρατηρητικότητα. Από τη διαμαρτυρία τους, τις ευαισθησίες και τον προβληματισμό τους, αναδύεται ένα άδολο αίσθημα πατριωτισμού και ευθύνης για τον τόπο μας που τους φέρνει κοντά μας.

Είναι κείμενα γραμμένα από λόγιους, χρονογράφους και απλούς ανθρώπους του λαού, που δεν επιδιώκουν την προσωπική τους προβολή. Γεννήθηκαν σ' έναν ακριτικό ελληνισμό, που δοκιμάζεται συνεχώς και απειλείται η ύπαρξή του.

Η ιδιαιτερότητα αυτή δίνει στα κείμενα έναν δραματικό τόνο και μια αμεσότητα, που μόνο στον προφορικό λόγο συναντάμε. Αν και τα περισσότερα είναι γραμμένα στην καθαρεύουσα, υπάρχουν μέσα τους λαϊκές παροιμίες, ατόφιες εκφράσεις και ένα χρώμα, που απηχεί το λαϊκό αίσθημα.

Δεν μεταφέρουν προσωπικά δράματα και υποθέσεις μεμονωμένων ανθρώπων. Οι συγγραφείς τους καταγράφουν και εκθέτουν ζωτικά προβλήματα και αγωνίες του τόπου μας. Δεν είναι αμέτοχοι και αδιάφοροι, συμμετέχουν στα γεγονότα, και το αίσθημα ζωής, που μεταφέρουν, σπάει την κρούστα της καθαρεύουσας. Μεταδίδει μια ζεστασιά στο λόγο τους και μια επικαιρότητα σα να 'ναι σύγχρονοί μας.

Αναπόσπαστο κομμάτι των Βορειοηπειρωτικών γραμμάτων, συνδετικός κρίκος ανάμεσα στη

λόγια παράδοση και τη λογοτεχνία του τόπου μας, τα κείμενα αυτά, αν και ανώνυμα, στέκουν αντάξια δίπλα στα καλλίτερα γραπτά των γνωστών Βορειοηπειρωτικών λόγιων της Τουρκοκρατίας: Του Βασίλη Ζώτου Μολοσσού, του Αθανάσιου Πετρίδη, του Αθανάσιου Οικονομίδη, του Νικολάου Μυστακίδη ...

Η ανωνυμία τους δεν είναι απλά σημάδι σεμνότητας και δεν εξηγείται μονάχα με τη λογοκρισία της εποχής. Φανερώνει την ύπαρξη μιας γραπτής παράδοσης, που εκτείνεται πέρα από τους επώνυμους λογίους και εκφράζει την αγωνία και τον προβληματισμό ενός μεγαλύτερου αριθμού ανθρώπων, για τα κοινά και τη μοίρα του τόπου μας.

Εδώ όμως πρέπει να κάνουμε μια διευκρίνηση για τον αναγνώστη. Παρ' όλο τον πλούτο των πληροφοριών, τα κείμενα αυτά έχουν μια ιδιαιτερότητα. Είναι γραμμένα στα χρόνια της τουρκοκρατίας. Οι χρονογράφοι τους ζουν στην τουρκική επικράτεια. Βιώνουν κάτω από τη σκιά του Ασιάτη κατακτητή.

Οι εφημερίδες «Φωνή της Ηπείρου» και «Πύρρος», που δημοσιεύθηκαν τα κείμενα, εκδίδονταν στην Αθήνα. Αντλούσαν όμως το θεματολόγιό τους και προορίζονταν για την Ήπειρο, όπου караδοκούσε το μάτι της τουρκικής λογοκρισίας και η καχυποψία για κάθε τι που έρχονταν από την Ελλάδα. Για όποιον ψάχνει να βρει μηνύματα ελευθερίας και αντίστασης στα κείμενα αυτά, θα απογοητευθεί. Στόχος των γραπτών δεν θα μπορούσε να είναι ο τούρκικος ζυγός, αλλά οι πληγές που άνοιξε στο σβέρκο του Ηπει-

ρώτη χωρικού: Η φτώχεια, η αυθαιρεσία των Τούρκων υπαλλήλων, τα χαράτσια, η ερήμωση της υπαίθρου, η σκληρότητα των τούρκων και αλβανών μπέηδων και αγάδων, τα αλισβερίσια και η πλεονεξία των χριστιανών κοτζαμπάσηδων.

Τα κείμενα περιορίζονται στα όρια της κοινωνικής κριτικής και η εμβέλειά τους σπάνια ξεπερνάει τα σύνορα της κοινότητας. Όμως για όποιον θέλει να μελετήσει την κατάσταση του Βορειοηπειρωτικού Ελληνισμού τα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας, το υλικό αυτό είναι ανεκτίμητης αξίας.

Περισσότερο όμως, από τη λογοτεχνική και ιστορική τους αξία, εκείνο που με ώθησε να τ' ανασύρω από τη λησμονιά, είναι οι αναφορές τους σε διαχρονικά προβλήματα του ελληνισμού, οι συγκλονιστικές ομοιότητες και αναλογίες με τη σημερινή κατάσταση του Βορειοηπειρωτικού ελληνισμού. Μια κατάσταση που επιδεινώθηκε μετά το μεγάλο ξεριζωμό και την κάθοδο του 90, που άφησε πίσω έρημα χωριά, χέρσα χωράφια και πικραμένους, μοναχικούς ανθρώπους.

Ο κίνδυνος του αφελληνισμού, που ποτέ δεν εξέλειψε απ' τον τόπο μας, τώρα διαγράφεται πιο ορατός και πιο απειλητικός. Είναι αυτή η αγωνία που κάνει τα κείμενα, να είναι επίκαιρα και να διαβάζονται με ενδιαφέρον.

Στην έρευνα και μελέτη για το Βορειοηπειρωτικό ελληνισμό, το βιβλίο αυτό ελάχιστη συμβολή, θέλει να δώσει ένα έναυσμα στη σύγχρονη γενιά των Βορειοηπειρωτών και Ελλαδιτών φιλόλογων και ερευνητών να στρέψουν το βλέμμα τους προς την ιδιαίτερη πατρίδα μου.

Σε αντίθεση με τη δική μου γενιά, που έζησε σε πνευματική ομηρία, έχουν όλες τις προϋποθέσεις να εισέλθουν και να εμβαθύνουν σ' ένα παρθένο έδαφος που κρύβει εκπλήξεις και μας δίνει μια άλλη διάσταση στον ελληνικό πολιτισμό.

Αν και τα κείμενα μιλούν από μόνα τους και έχουν μια αυτοτέλεια, για τον σημερινό αναγνώστη ελάχιστα εξοικειωμένο με την ιστορία, το χώρο και τις ιδιαιτερότητες του Βορειοηπειρωτικού ελληνισμού, προτίμησα να τα συνοδεύσω με περιεκτικά και άκρως διαφωτιστικά σχόλια, τα οποία προηγούνται σε κάθε γραπτό. Τα σχόλια αυτά αποτελούν κατά κάποιο τρόπο και μια πρώτη προσέγγιση των κειμένων.

Θωμάς Στεργιόπουλος

Η ΦΩΝΗ ΤΩΝ ΑΠΟΚΛΗΡΩΝ

Οι τελευταίες δεκαετίες της Τουρκοκρατίας στην Ήπειρο ήταν χρόνια εξαθλίωσης των ανθρώπων της υπαίθρου. Ο παμπάλαιος μηχανισμός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τα χαράτσια και τους φόρους συνέχιζε να ροκανίζει το πενιχρό εισόδημα του χωριάτη, ν' αποδεκατίζει το βιο του.

Στην ακαμψία του και τη σκληρότητα συναγωνίζεται την άλλη μάστιγα της Ηπείρου: Τους ληστές! Ο ερχομός του ταξιντάρη (φοροεισπράκτορα) στα χωριά της άγονης Ηπείρου ακούγονταν σαν πένθιμη καμπάνα, που την ακολουθούσαν μοιρολόγια και κατάρεις.

Αυτό το εξοντωτικό φορολογικό σύστημα δημιουργούσε στη φτωχιά Ήπειρο της ξενιτιάς στρατιές απόκληρων, που δεν είχαν μοίρα στον ήλιο. Έφευγαν και κρύβονταν μέσα στα λόγγα και στις σπηλιές σαν κυνηγημένα αγρίμια, αφήνοντας πίσω τους ρημαγμένα νοικοκυριά, κλειστά σπίτια και άδειες καλύβες. Ακόμα και τις άγιες ημέρες των Χριστουγέννων τις περνούσαν στις σπηλιές και τα δάση. Αυτή την έσχατη εξαθλίωση των ανθρώπων της υπαίθρου μας περιγράφει ο ανώνυμος επιστολογράφος απ' τα χωριά της Δερόπολης το 1893.

Είναι κι αυτός ένας ξενιτεμένος στην ίδια την πατρίδα του. Η μοίρα του ενώνεται με τη μοίρα εκατοντάδων Ηπειρωτών, που γιορτάζουν τη γέννηση του Χριστού, κουρασμένοι, μόνοι κι έρημοι, μακριά από τις οικογένειές τους, στις όχθες του Δούναβη, στους σιδηροδρομικούς σταθμούς της Βλαχιάς, στα προάστια της Κωνσταντινούπολης και της Αλεξάνδρειας.

Η επιστολή αυτή, γραμμένη στη δημοτική, δεν έχει την αμεσότητα και τη ζωντάνια του προφορικού λόγου του χωριάτη από το Πωγώνι, που απευθύνεται στους ξενιτεμένους συμπατριώτες του. Είναι όμως επιστολή γραμμένη από καλλιεργημένο άνθρωπο, έχει όλα τα γνωρίσματα του πεζού λόγου. Εκφραστική δύναμη, στοχαστικότητα, συγκινησιακό φορτίο. Από τα ελάχιστα δείγματα δημοτικού λόγου, που συναντάει κανείς σε εφημερίδες του δεκάτου ενάτου αιώνα, όπου η χυμώδης και σπαρταριστική γλώσσα του λαού μας ασφυκτιά μέσα στα βρόχια της καθαρεύουσας και τον δασκαλισμό.

Κείμενο χαμένο μέσα στην ανωνυμία, πεταγμένο σαν μποτίλια στο πέλαγο της φτώχειας και της εξαθλίωσης που έδερνε την Ήπειρο στο ψυχorroάγημα της Τούρκικης αυτοκρατορίας, σε εντυπωσιάζει με την ποιητική του πνοή, τον εξομολογητικό του λόγο. Και άθελά σου αναρωτιέσαι; Πως είναι δυνατό, μέσα στον κατατρεγμό, την απόγνωση και την ερημιά, να υπήρχαν τόσο καλλιεργημένοι άνθρωποι;

***

« *Επιστολή εξ Ηπείρου*

Σου γράφω από την κορυφήν των βουνών της πατρίδος μας, από την πολυστένακτον Ήπειρον, και δεν γνωρίζω εάν και εγώ κατά το τρέχον έτος, θα έχω την χαράν να εορτάσω όπως όλοι οι εν Χριστώ αδελφοί.

Είναι τώρα χρόνια πολλά που γιορτάζω μέσα στα πουρνάρια και δοξολογώ τον παντοδύναμον στα παληοκλήσια, κάτω από τις βαλανιδιές.

Κ' όταν έρχονται τα μεσάνυχτα και ζυγώνει η γέννησης του Χριστού, βουρκώνουν τα μάτια μου κ' αστράφτουν σαν αστραπή από το παράπονο: Την γέννησίν σου Χριστέ προσκυνούμεν και την Αγίαν σου ανάστασιν υμνούμεν και δοξάζομεν.

Αυτά τα λόγια επαναλαμβάνω κρυφά μέσα από τα φυλλοκάρδια. Είναι η μόνη προσευχή που μπορεί κανείς να κάμει στην ερημιά, μέσα στ' άγρια βουνά, καταδικασμένος από χίλια δυο βάσανα και από άλλες τόσες αμαρτίες του γένους μας.

Δεν λυπούμαι πολύ δια τούτο, διότι έτσι σαν κ' εμένα γιορτάζουν όλοι οι Ηπειρώται σκορπισμένοι σαν ο άμμος της θαλάσσης σ' όλες τις άκρες του κόσμου.

Όταν προσεύχομαι, όταν γονατίζω με μάτια δακρυσμένα και με βαθύ παράπονο να προσκυνήσω κ' εγώ την γέννησιν του Χριστού, μου φαίνεται πως βλέπω ένα πατριώτην κουρασμένον από το βαρύ και επίμοχθον έργον, καθήμενον εις τας ό-

χθας του Δουνάβεως, ή τις γκάρες¹ της Βλαχιάς, ή τα προάστια της Κωνσταντινουπόλεως και Αιγύπτου και καταρώμενον εκείνον που πρώτος βγήκε στο ταξίδι.

Βαρύς εξέρχεται από την πικραμένη του καρδιά αναστεναγμός κοιτάζοντας μακριά, ωσάν να θέλει ν' αγναντέψει της πατρίδος τους λόγγους. Σαν να θέλει ν' ακούσει τον ήχον της καμπάνας, ή ν' αφικρασθεί τι γίνεται στο σπίτι του, που πέτρες αν είναι κοντά θα ραγίσουν, σίδηρο θα λιώσει. Και μόνον της ξενιτιάς τα ακρογιάλια δεν συγκινούνται και τα άγρια κύματα καταπνίγουν τους αναστεναγμούς και τους πόθους του και καμιά φορά και αυτόν τον ίδιον.

Αναθεματισμένη είναι η ξενιτιά και όλα της τα βάσανα. Κ' εγώ είμαι σαν στα ξένα. Την σκούφια μου από χρόνια δεν την άλλαξα, πατούνες καινούργιες ποτέ τα Χριστούγεννα δεν εφόρεσα, μήτε το ταλαγάνι άλλαξα.

Μ' αυτά κάθε χρόνο δέχομαι και ξεπροβοδώ τα Χριστούγεννα. Και μόνον το συχωροχάρτι μου μένει για παρηγοριά. Αυτό είναι ο αχώριστος μου σύντροφος εδώ εις τα έρημα βουνά. Αφού τίποτε άλλο δεν έχω, αφού έχασα όλους μου τους συγγενείς, τους μνημονεύω μια φορά το χρόνο και παρηγοριούμαι. Εις το χωριό δεν πιστεύω να πάγω. Μήπως κ' εκεί είναι καλύτερα; Φτώχια ορέ, φτώχια και γύμνια κι' ορφάνια!

¹ Γκάρα - (ρουμάν.) σιδηροδρομικός σταθμός

Πέρυσι θέλησα κ' εγώ να εκκλησιασθώ και να εορτάσω στο σπίτι, όπως όλοι οι Χριστιανοί.

Όλοι οι λογγογεννημένοι εσυναχθήκαμαν από βραδύς στο κόνισμα που είναι κοντά στο παληοκκλήσι και πολύ πουρνό, να βρεθούμε σημαίνοντας η καμπάνα στο χωριό.

Εκλεισα την καλύβα για πρώτη φορά, το κλειδί είχε σκουριάσει και μόλις κατόρθωσα να κλείσω, άφηνα πρώτη φορά το λημέρι για να πάγω στην εκκλησιά.

Τα πολλά τα βάσανα, μου φαίνονται πως είναι κρίματα και ήθελα να ξαλαφρώσω την ψυχή. Ποτέ κακό κανενός δεν έκαμα, ποτέ σε κλέφτη ψωμί δεν έδωκα, αλλά και ποτέ εις την εξουσία δεν έδωκα χαμπέρι, γιατί αλί σε μένα και το κορμάκι μου. Αντί να μ' ευχαριστήσουν, θα με βάλουν στη φυλακή και θα μου ψήσουν το τομάρι.

Κανενός γίδα ποτέ δεν έκλεψα, ούτε καλαμπόκι τσάκισα, αλλ' ούτε και τ' αμπέλι ετρύγησα. Δι όλα αυτά, ήθελα κι' εγώ να προσκυνήσω μαζί με τους άλλους αδελφούς και να ελαφρώσω με την προσευχή τα βάσανά μου.

Ο τριγμός της κλειδωνιάς, το βέλασμα των αρνιών, το υπόκοφον και αόρατον γαύγισμα των σκύλων, η ορμή του νερού, το οποίον έπιπτεν από το αυλάκι εις τον παρακείμενον μύλον, καθ' ην ώραν απεχωριζόμην της κατοικίας μου, απετέλουν αρμονίαν παράδοξον, ήτις επροξένει εις εμέ αίσθημα μυστηριώδες και ανεξήγητον.

Η σκυθρωπότης της φύσεως, η επιβλιτικότητα των πέριξ υψουμένων γιγαντωδών ορέων, μου ενέπνεον αίσθημα μελαγχολίας, όπερ επηυξάνεν ο πλαταγιασμός των ποταμών οι οποίοι διαυλακούσι τον κάμπον.

Πριν προχωρήσω, εστάθηκα ν' αφικρασθώ. Τίποτε δεν ηκούετο. Το παν εκάλυπτε σιγή. Πέρα στους Γκόλιους, εις την Σωτήρα, διεκρίνετο φως, αλλά μετ' ολίγον και τούτο εξηφανίσθη. Εσταυροκοπήθηκα τρις και επανέλαβα μετά ταχύτητος την πορείαν, εβάδισα, ίνα συναντηθώ μετά των άλλων.

Ενώ επροχώρουν προς το Παληοκλήσι, ησθάνθην τας πρώτας τολύπας χίονος και όσο περπατούσα ηύξανεν αυτή και όταν έφθασα κάτω από το κόνισμα, μόλις ηδυνάμην να σύρω την κάπα φορτομένην από χιόνι.

Εφθασα τέλος εις το χαγιάτι μόλις και μετά βίας. Αλλ' αντί να βρω μόνον τους ολίγους συντρόφους μου, βρήκα ένα σωρό άλλους, γυναίκες, παιδιά και πρόβατα, περίφοβους, τρομαγμένους και καθημένους πέριξ πλουσίας πυρκαϊάς, ήτις έτριζε από τα κούτσουρα. Η φωτιά εφώτιζε λαμπρά το χαγιάτι και εφαίνονταν όλες οι αστριέχες.

Σε κάθε γωνιά ήταν κρεμασμένος κι ένας κλούτσος. Οι τοίχοι ήσαν μαυρισμένοι από την καπνιά και από τις φωτιές. Πόσοι οδοιπόροι, πόσα παλικάρια του βουνού δεν αναπαύθησαν εδώ και δεν επύρωσαν το παγωμένο τους κορμί!

Τους εχαιρέτισα και με αντιχαιρέτισαν με φωνή σβησμένη. Τι ήθελαν εκεί, ενώ ξημέρωνε τέτοια μέρα; Πως αφήκαν τα σπίτια τους και πήραν την ερημιά, ενώ εμείς, του λόγγου οι σύντροφοι, με τόσες θυσίες βαδίζουμε προς το χωριό;

Τα δάκρυα τους, τα σχισμένα τους τσαρούχια, τα χλωμά τους πρόσωπα, και αυτά τ' ανέκφραστα βλέμματα, μου αποκρίθηκαν μόνα. Δεν ημπούρεσα πια, δεν εβάσταξε η καρδιά μου.

Με μιας εγέμωσαν τα μάτια μου από δάκρυα, εθόλωσε ο νους μου και γονατισμένος εμπρός στην πόρτα της παληοκλησιάς: «Θεέ μου, είπα για μας ποτέ Χριστούγεννα δεν ξημέρωσαν, για μας ποτέ Λαμπρή δεν ήρθε. Εδώ και πάλι σ' αυτά τα έρημα βουνά θα γιορτάσωμε. Ας ακούσουν αυτά την προσευχή μας. Ας την κρύψουνε εδώ των δέντρων τα παχιά κλωνάρια, ή ας την φέρει όπου θέλει του ανέμου το άστατον ρεύμα. Ας την φέρει στην Βλαχιά, στην Πόλη, στην Σμύρνη, στην Αραπιά, και όπου είναι αδέρφια μας».

Με μιας όλοι εγονάτισαν και με παράπονο μεγάλο επανέλαβαν πολλές φορές την προσευχή μου. Καταραμένη να είναι η μάνα που μας γέννησε και μας έριξε μέσα σε τόσα βάσανα. Αλλού λαλούν τα όργανα και βροντούν οι ράχες από τις ντουφεκιές, κ' εδώ αχολογάει η ερημοκλησιά από τα δάκρυα και τους αναστεναγμούς. Δαρμένοι και κατατρεγμένοι αφήκαν τα σπίτια τους κ' επήραν τα βουνά. Γι' αυτούς Χριστούγεννα τίποτε δεν είναι. Τους πήρεν ο χάρος τους γονιούς και τα παι-

διά, τους πήραν κι οι ταξιντάριδες το βιο, τους πήραν όλα τα τεντζεριδία κι όλα τα πλιάτσικα του σπιτιού. Τους πήραν τα ζωντανά και δεν τους έμεινε τίποτα. Και έτσι έρημοι κι' αυτοί στην ερημιά εβγήκαν για να γιορτάσουν, να μη γλέπουν την γύμνια του σπιτιού, να μη δεχτούν στο σπίτι τους βίζιδα. Κανένας να μη τους ιδεί την πόρτα.

Δεν πρόφτασα να τελειώσω κι ο μούργκος, ο αχώριστος μου σύντροφος, το μόνο μου παλληκάρι, το πιστό σκυλί, αλύχτησε δυνατά, και το αλύχτημά του εβούιξε στις μπεσταριές και σ' όλες τις λακιές.

Ήταν η ώρα που βαρούσε η καμπάνα, η ώρα που γεννιόταν ο Χριστός, η ώρα που κάθε πιστός αλλαγμένος και χαρούμενος πήγαινε στην εκκλησιά ν' ακούσει τη γέννηση του Χρηστού.

Η ώρα που κάθε Χριστιανός, ύστερα από σαραντα μέρες σαρακοστή, πήγαινε να κοινωνήσει με κρυφή χαρά.

Εν ... .. »

(Εφ. «Φωνή της Ηπείρου» Αρ. Φ.67/ 1892)

ΔΡΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ

Οι ανυπόγραφες επιστολές που ακολουθούν, γραμμένες στο τέλος του δεκάτου ενάτου αιώνα, όπου η Ήπειρος ακόμα τουρκοκρατείται, αφηγούνται την επιστροφή στην πατρίδα της ξενιτεμένου. Παραλήπτης των επιστολών κάποιος συμπατριώτης του, που μένει χρόνια στην ξενιτιά, ονόματι Μάρκος, στον οποίον υποσχέθηκε να του μεταφέρει της εντυπώσεις απ' το ταξίδι της επιστροφής στη γενέθλια γη.

Η διαδρομή γνωστή: Παίρνει το καράβι στην Κωνσταντινούπολη και φτάνει στην Κέρκυρα. Μετά από μια ολιγοήμερη διαμονή στο νησί των Φαιάκων, επιβιβάζεται ξανά στο αυστριακό καράβι και πιάνει τη Σκάλα των Αγίων Σαράντα. Από εκεί, με της γνωστούς αγωγιάτες, με τα μουλάρια, οδοιπορεί της την πατρίδα του, τη Δερόπολη.

Ο τρόπος που διάλεξε ο ξενιτεμένος να μεταφέρει στον συμπατριώτη του της εντυπώσεις του ταξιδιού, του δίνει τη δυνατότητα να κάνει πράγματι μια εξομολόγηση. Να περιγράψει της πίκρες και τα βάσανα της ξενιτιάς της όχθες του Δούναβη, στα σοκάκια της Πόλης και της μόλους της Σμύρνης.

Η διαδρομή Κωνσταντινούπολη-Ήπειρος, το κλασικό αυτό δρομολόγιο της ξενιτιάς των Ηπειρωτών, που είναι ταυτόχρονα δρομολόγιο και άλλων Βαλκανικών λαών, του δίνει τη δυνατότητα να γνωρίσει και να περιγράψει το μωσαϊκό των ξενιτεμένων: Αλβανοί, Έλληνες, Μαυροβούνιοι.

Πέρα από το συγκινητικό φορτίο των εντυπώσεων της επιστροφής της ανθρώπου που έφυγε από τη πατρίδα του παιδάκι και κατακλύζεται από τη νοσταλγία για το γενέθλιο τόπο, της αγαπημένους του, ο ταξιδιώτης έχει την ευκαιρία να ρίξει ένα βλέμμα οξύ, διεισδυτικό στην Κέρκυρα.

Να διαπιστώσει με πόνο ψυχής την τεράστια διαφορά ανάμεσα στην τουρκοκρατούμενη Ήπειρο και στα ελεύθερα Επτάνησα. Το βλέμμα ειςχωρεί βαθιά στη ψυχολογία και το χαρακτήρα των Κερκυραίων. Οι σελίδες από τη διαμονή του στην Κέρκυρα, η άφιξη στο λιμάνι και η αναχώρηση είναι μοναδικές. Πρόκειται ουσιαστικά για δύο διαφορετικούς κόσμους.

Η φιλοπατρία του Ηπειρώτη, που έζησε μέσα της εξεγέρσεις, τη σκλαβιά, της ξεριζωμούς, το συλλογισμένο και τραχύ πρόσωπό του, έρχεται σε αντίθεση με της αμέριμνους και κοσμοπολίτικους νησιώτες, που βλέπουν της απέναντι με υπεροψία και περιφρόνηση. Αυτή η απίστευτη διαφορά στη ψυχολογία, κάνει τον ξενιτεμένο Ηπειρώτη να ξεσπάσει ενάντια στον Κερκυραίο έμπορο.